

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційну роботу Авксентьєва Антона Олександровича
«Сучасна теорія голосування в контексті українських електоральних
трансформацій», подану на здобуття наукового ступеня кандидата
політичних наук за спеціальністю
23.00.01 – теорія та історія політичної науки

Дисертаційне дослідження А. О. Авксентьєва присвячено вкрай важливій для молодих демократій проблемі голосування як способу ухвалення політичних рішень. І ефективність, і легітимність цих рішень залежить від багатьох чинників – зокрема, особливостей процедур голосування і стратегій учасників (виборців). Одним з результатів голосування на національному рівні політики є формування електорального простору, траєкторії трансформацій якого зумовлюють трансформації політичної системи в цілому. Відповідно, саме голосування може розглядатися як певний наріжний камінь, фундаментальний інститут та механізм для демократичної політичної системи та функціонування демократичного політичного режиму. Обрана дисертантом тема видається особливо актуальною для розуміння процесів в сучасній Україні, коли громадяни шукають інструменти вирішення політичних проблем у неполітичній сфері, наділяють інститути громадянського суспільства невласивими для них функціями, що де політизує політику та все частіше відмовляються від активного виборчого права на користь інших, позаелекторальних форм політичної участі, деякі з яких суперечать принципам правової держави. Цей небезпечний вектор поєднання електорального абсентеїзму з буденністю насилля «вуличної політики» в Україні підкреслює актуальність комплексного осмислення багатоаспектної політологічної проблеми голосування.

Дисертація А. О. Авксентьєва виконана на кафедрі політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна в рамках наукової теми кафедри «Реформування політичної системи України у глобальній та порівняльній перспективі».

Аналіз тексту дисертації, автореферату та 23 наукових праць (з яких 3 опубліковано у закордонних, а 10 – у вітчизняних фахових виданнях) за темою дослідження свідчить про високий ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків дослідження. Джерельна база дисертаційної роботи характеризується суттєвим за кількістю та якістю сегментом іншомовних джерел (66 зі 167), що дозволило автору проаналізувати різні варіанти теоретико-методологічного й емпіричного вивчення проблеми голосування в сучасній політичній науці, критично осмислити їх результати та запропонувати власне бачення теорії голосування, адекватної для дослідження трансформаційних електоральних просторів.

Дисертант демонструє глибоке володіння теоретико-методологічним аспектом проблеми, свідченням чого є не тільки позиціонування положень певних теорій, а і їх накладання на великий обсяг емпіричного матеріалу, про що свідчить кількість таблиць (68) та рисунків (45), більшість з яких винесена в додатки. На нашу думку, саме активне залучення кількісних методів, що відповідає тенденціям розвитку сучасної західної політичної науки, найбільшою мірою сприяло обґрунтуванню основних положень дисертації, винесених на захист та може бути оцінено як перевага даного дослідження.

А. О. Авксентьев приділяє велику увагу питанням розвитку та становлення методологічного інструментарію політичної науки, аналізу моделей і підходів до голосування, перетину теоретичного і емпіричного при дослідженні різних аспектів проблеми, що вказує на відповідність дисертаційного дослідження паспорту спеціальності 23.00.01 – теорія та історія політичної науки.

Знайомство з текстом дисертаційного дослідження засвідчує наявність у викладених в ній положеннях, висновках й рекомендаціях наукової новизни. Перш за все, дисертантом запропоновано власну модель електорально-просторового аналізу, яка застосовується в третьому розділі по відношенню до українського електорального простору. Модель для аналізу утвореного внаслідок масового голосування електорального простору не є першою, але

відрізняється від раніше запропонованих закордонними політологами. Її оригінальність підкреслюється формулами розрахунків для опрацювання авторських категорій (на кшталт «регіональної неоднорідності» електорального простору, «електорально-просторової спадкоємності», «електорально-просторової подібності» та «електорально-просторового антагонізму»).

По-друге, автор пропонує власну модель виборчої системи для України. Дискусія щодо оптимального вектору трансформації електоральної моделі точиться в українській політології вже досить давно, однак розроблений дисертантом проект дворівневої змішаної зв'язаної системи з регіональними відкритими списками є оригінальною новаторською пропозицією, яка раніше не висувалася та не обговорювалася.

По-третє, автор удосконалює теоретичний діапазон досліджень «стратегічного голосування» і «ефекту ототожнення» як моделі поведінки виборців. Раніше до цих категорій в українській академічній політології майже не зверталися, незважаючи на використання змістовного потенціалу цих моделей політтехнологами підчас виборчих кампаній. Той факт, що автор посилається на конкретні кейси подібних кампаній, при цьому роблячи суттєві теоретичні узагальнення (пропонуючи власні типології, формули для розрахунків тощо), виглядає конкурентною перевагою дослідження.

Дисертантом вперше цілісно і системно досліджено проблему голосування з її виходом на сучасні українські електоральні трансформації. Найбільш суттєвими науковими результатами, що містяться в роботі, виглядають наступні положення.

По-перше, автором опрацьовується необхідна джерельна база для обґрунтування теорії голосування, в широкому сенсі, як міждисциплінарного наукового напрямку, а у вузькому розумінні – субдисципліни політології. Типологія 6 підходів у рамках теорії голосування виглядає оригінальною та, разом з тим, досить об'єктивною (с. 11–34). На особливе схвалення заслуговує застосування А. О. Аксентєвим «Індексу Галлахера» при дослідженні диспропорційності виборчих систем та утворених згідно відповідних

електоральних формул представницьких органів; «Індексу Лааско-Таагепери» та «індексу Голосова» для оцінювання фрагментації електорального простору; Індексу регіональної неоднорідності в процесі аналізу електорального простору, що є відображенням необхідності поєднання кількісних та якісних методів дослідження для отримання верифікованого знання про сучасні політичні процеси в Україні.

По-друге, у тексті усієї роботи автор обґрунтовує та доводить генеральну гіпотезу про детермінацію результатів голосування не лише лінійними порядками вподобань виборців, але й процедурним аспектом. Викликає цікавість теза дисертанта щодо «ефекту подвійної детермінації» – тобто не лише «механічного (арифметичного) впливу» процедур на результати, але й впливу на стратегії і мотивації учасників голосування, які усвідомлюють роль процедури (с. 41–56, 96–101). Взагалі в роботі простежується дворівневість взаємопов'язаних з точки зору впливу на результати голосування сюжетів – «арифметичного» та «мотиваційного». Перший дуже вдало розкривається на рівні абстрактного моделювання 14 типів парадоксів голосування, що є дуже оригінальним та нестандартним кроком для української політологічної традиції електоральних досліджень. Другий – мотиваційний рівень – прослідковується в підпунктах щодо стратегічного голосування та ефекту ототожнення (с. 197–209). Саме «ефект ототожнення» можна назвати головною стратегією українських виборців, котрі, наприклад, на партійних виборах де-факто голосують за кандидатів у президенти і їхні «лідерські проекти».

Третім важливим для розвитку політичної науки результатом можна вважати обґрунтування та ілюстрацію прикладами з української електоральної історії незахищеності виборчих систем від можливостей стратегічного маніпулювання (с. 146–184). Вибір проблематики електоральних систем сам по собі не є чимось новаторським для української політології, однак обраний ракурс дослідження механізмів маніпулювання за допомогою систем – справді оригінальний. Автором дуже вдало розкривається теза про те, що сам вибір електоральної системи не є нейтральним процесом, а вже виступає певною

маніпуляцією (частіше – з боку влади), яка робить «правила гри» вигіднішими для певних суб'єктів.

У цілому, дисертаційна робота належним чином структурована та оформлена. Загальний обсяг дисертації – 274 сторінки (з них в основному тексті – 218), однак такий великий об'єм пояснюється великою кількістю додатків, а також численними невеликими таблицями в тілі роботи. Структура трьох розділів і їхніх складових елементів (підрозділів та підпунктів) виглядає пропорційною, логічною та послідовною. У мовностилістичному аспекті дисертація справляє позитивне враження, поєднуючи вимоги наукового академічного мовлення з власним авторським стилем подачі інформації.

Автореферат дисертації адекватно, повно і точно відображає структуру та змістовне наповнення дослідження – його основні висновки і наукові положення, що виносяться на захист.

Не применшуючи позитивного враження від дисертаційної роботи, висловимо *декілька зауважень, побажань і пропозицій* дискусійного характеру.

1. Приймаючи поширену в українській політичній науці і застосовану в дисертаційній роботі традицію бінарного поділу на два електоральних макросегменти (один – «промайданний», другий – «контрмайданний»), хотілося б зрозуміти, наскільки релевантним є такий формат узагальнення електоральних суб'єктів і здобутих ними результатів. Притому, що сам автор розмірковує про це на с. 161, с. 164–166 і навіть пропонує альтернативний формат, який, втім, не використовує при подальших розрахунках. У зв'язку з цим, перш за все, не вистачає обґрунтувань щодо змістовного наповнення самого концепту «Майдан» як політологічної категорії, що позначає ключовий конфлікт, в якому проявляються всі інші (історичні, геополітичні, мовні тощо).

2. При дослідженні стратегій голосування виборців великий акцент зроблено на двох альтернативних сюжетах – по-перше, електорально-географічному (в якому обґрунтовується сталість певних тенденцій підтримки «промайданних» і «контрмайданних» суб'єктів), і по-друге, особистісно-орієнтованому голосуванню (завдяки ефекту ототожнення та в умовах

електорального неопатримоніалізму). Хотілося б побачити у роботі більш акцентовану відповідь про співвідношення цих стратегій. Іншими словами, що і коли детермінує голосування в більшій мірі – ідеологічні чинники чи особистості місцевих лідерів думок, які можуть бути поза межами цих ідеологічно-партійних рамок?

3. До «електоральних трансформацій» як однієї з двох головних базових категорій дослідження автором (на с. 23) включається «сукупність усіх видозмін певного електорального простору» або «всі процеси трансформацій електорального балансу певного простору, що проявляються у вигляді зміні «правил гри» (виборчої системи), «основних гравців» (політичних суб'єктів та їхніх формальних і неформальних позицій), меж цього простору, а також мотивацій і стратегій виборців». Подібне визначення через перелік складових поняття видається перевантаженим і не найвдалішим. У той же час постає питання про характер динаміки електоральних трансформацій: чи вони відбуваються постійно із ситуативною зміною вподобань хоча б одного виборця, чи вони відбуваються виключно після проведення чергових або позачергових виборів?

4. У цілому відзначаючи структурованість та послідовність дисертаційного дослідження, зауважимо, що з точки зору логіки викладення матеріалу підпункт 2.2.3. «Апробація виборчих систем в Україні (1991-2015 р.)», ймовірно, більш органічно виглядав би у третьому розділі (зокрема, в підрозділі 3.1. «Вектори трансформації електоральної системи України»).

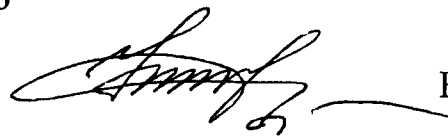
5. У тексті роботи та, зокрема, в таблицях представлена велика кількість скорочених назв або аббревіатур політичних партій – можливо, не було б зайвим додати до роботи «перелік умовних позначень», щоб подальше використання аббревіатур було більш коректним і зрозумілим для усіх категорій читачів.

Втім, висловлені зауваження суттєво не впливають на позитивну оцінку роботи, яка справляє враження цілісного оригінального дослідження. В дисертації автор демонструє новітній комплексний підхід до актуальних

проблем українських електоральних трансформацій та пропонує цікаві теоретико-методологічні рішення, потенціал яких не обмежується електоральним кейсом України. Дисертаційна робота і автореферат оформлені згідно до нових вимог і стандартів, передбачених наказом Міністерства освіти і науки України (від 12.01.2017). Робота, в якій вдало поєднуються теоретичні та практичні аспекти, цілком відповідає паспорту спеціальності 23.00.01 – «теорія та історія політичної науки».

Враховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків, дисертаційна робота А. О. Авксентьева «Сучасна теорія голосування в контексті українських електоральних трансформацій» відповідає пунктам 11, 13 і 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор Авксентьев Антон Олександрович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – «теорія та історія політичної науки»

Офіційний опонент:
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології та державного
управління Чернівецького національного
університету
імені Юрія Федьковича

Н. Ю. Ротар

12 червня 2017

